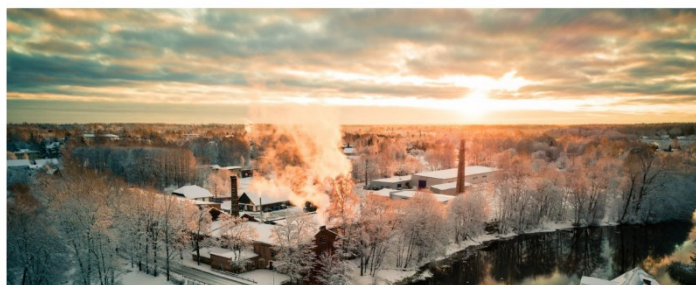

REGIONAAL- JA
PÕLLUMAJANDUSMINISTEERIUM

Regionaalse arengu tegevuskava

Sisukord

<i>Sissejuhatus</i>	3
1. Tegevuskava eesmärk ja sekkumisloogika	3
2. Regionaalse arengu juurprobleemid ja nende hetkeolukord	5
2.1. Juurprobleem - piirkondlikud erinevused töökohtade kättesaadavuses ja tööalastes eneseteostusvõimalustes	9
2.2. Juurprobleem - piirkondlik ebavõrdsus inimeste sissetulekutes ja vaesuses	9
2.3. Juurprobleem - piirkondade vahelised erinevused tervises ja tervena elatud eluaastates	10
2.4. Juurprobleem - regionaalne ebavõrdsus ühiskonnaelus osalemise ning vaba-aja ja haridusega seotud eneseteostusvõimalustes	11
2.5. Juurprobleem - regionaalne ebavõrdsus liikumisvõimalustes ja ühendustes.....	11
2.6. Juurprobleem - regionaalne ebavõrdsus inimeste igapäeva elutingimustes.....	12
2.7. Juurprobleem - piirkondlikud erinevused ettevõtete konkurentsivõimes ja ligipääsus kapitalile	13
2.8. Juurprobleem - piirkondlikud erinevused ettevõtetele vajalike oskustega tööjõu kättesaadavuses	14
2.9. Juurprobleem - KOVde piirkonniti erinev finants-, arendus- ja teenuste osutamise võimekus	15
2.10. Juurprobleem - piirkondlikud erinevused KOVde arenguväljavaadetes seoses rände ja elanike arvu muutustega	16
3. Tegevuskava elluviimise ja seire korraldus	17
4. Regionaalse arengu tegevuskava rakendusplaan	18

Esikaane fotod: Rivo Veber, Mati Kose, Margus Kontus, Ken Oja, Kaupo Kalda, Peeter Järveldaid, Remo Savisaar, Evolumina

Sissejuhatus

Alates 2021. aastast on uuenenud regionaalarengu suunamise strateegiline raamistik. Eraldiseisva regionaalarengu strateegia asemel on nüüdsest regionaalse dimensiooni arvestamise vajadus rõhutatult esile toodud strateegias „Eesti 2035“, kus on seatud ka olulisemates riigi strateegilistes arengusihetides regionaalse tasakaalustatuse eesmärgid. Nende eesmärkide poole liikumiseks on vaja kõigi valdkondade panust, koostööd ning koordineerimist.

Tasakaalustatud regionaalne areng on Eesti arengu ja kõigi elanike hea käekäigu seisukohalt jätkuvalt väga oluline ning ilma valdkonnapoliitikate osaluseta ja tõhusa koostööta ei ole riigi terviklike regionaalse arengu eesmärkide saavutamine realistlik. Lähimõeldum piirkondlike erisustega arvestamine valdkonnapoliitikate kavandamisel ja elluviimisel on oluline ka kogu avaliku sektori ressursside tõhusamaks kasutamiseks riigi terviklikus arengus ning selleks, et piirkondade kasutamata potentsiaali valdkondlike arengusihetide huvides parimal moel rakendada. OECD on toonud oma varasemas riigivalitsemise raportis Eestile¹ ühe riigivalitsemise korraldamise kitsaskohana välja valdkonnapoliitikate ja finantsvahendite planeerimisel ebapiisava arvestamise regionaalpoliitika ja regionaalsete vajadustega, soovitades ühtlasi ministeeriumide üleste tegevuste tõhustamist regionaalset arengut toetavate poliitikate kujundamisel, rakendamisel ja koordineerimisel. Need väljakutsed on püsinud tänaseni. Ka Euroopa Komisjon osutab oma 2019.a riigipõhistes soovitusel Eesti vajadusele pühenduda ühtekuuluvuspoliitika meetmete kaudu enam riigisiseste piirkondlike arenguerisuste tasandamisele, ning juhib tähelepanu, et valdkondlike ja regionaalse arengu eesmärkide suunas tuleb liikuda samaaegselt.

Seetõttu tegi ka valitsuskabinet riigihalduse ministrile ettepaneku koostada valitsemisalade ülene regionaalse arengu tegevuskava, et leppida kokku täpsemas valdkondade üleses tegevusplaanis, mille kaudu aidata liikuda „Eesti 2035“ strateegiliste sihtide suunas regionaalarengut tasakaalustaval moel.

1. Tegevuskava eesmärk ja sekkumisloogika

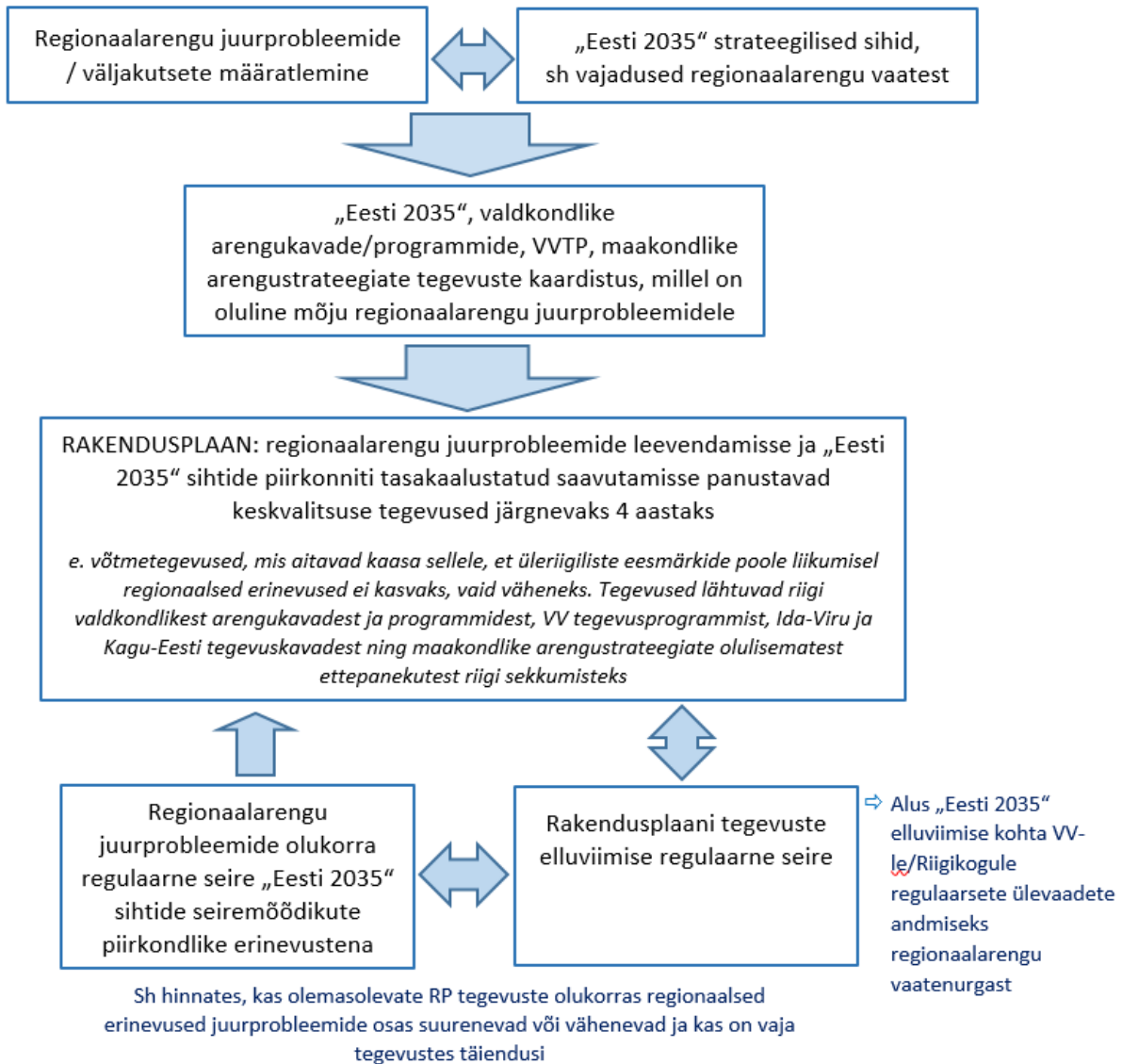
Regionaalse arengu tegevuskava eesmärgiks on tugevdada valdkonnapoliitikate tegevusi riigi regionaalarengu võtmeväljakutsete lahendamisel, panustades nii „Eesti 2035“ regionaalset arengut puudutavate arengusihetide elluviimisse, ning luua alus nende protsesside edasiseks seireks.

Tegevuskava keskendub kolmele põhiülesandele:

- määratleb riigi regionaalse arengu peamised juurprobleemid, seostades need „Eesti 2035“ strateegiliste sihtide ja seiremõõdikutega;
- jälgib regionaalarengu hetkeolukorda ja arenguid juurprobleemide lõikes ning strateegia „Eesti 2035“ arengusihetide suunas liikumist regionaalse tasakaalustatuse vaatenurgast;
- koondab 4 järgnevas aastaks ja seire käigus perioodiliselt uuendatavasse rakendusplaani olulisemad valdkonnapoliitikate tegevused, millel on arvestatav mõju regionaalse arengu juurprobleemide lahendamisele, täpsustab nende oodatavad väljundid juurprobleemide leevendamisel ning jälgib ühtlasi nende tegevuste elluviimist.

¹ https://vv.riigikantselei.ee/sites/default/files/content/editors/Failid/oeed_public_governance_review_estonia_full_report.pdf

Joon. 1. Regionaalse arengu tegevuskava ülesehitus ja sekkumisloogika

2. Regionaalse arengu juurprobleemid ja nende hetkeolukord

Piirkondliku arengu näitajate analüüsi põhjal on määratletud peamised **regionaalse arengu juurprobleemid**, mis väljendavad olulisemaid erinevusi piirkondade arenguerinevustes ja -tingimustes. Tuvastatud regionaalse arengu juurprobleemid on seostatud omakorda „Eesti 2035“ strateegiliste sihtide ja seiremõõdikutega, mille kaudu juurprobleemide osas toimuvaid muutusi jälgida. Seal, kus „Eesti 2035“ strateegia seiremõõdikute kohta ei ole regionaalstatistika kättesaadav, on kasutatud lisamõõdikud, mis võimaldaksid regionaalseid erisusi „Eesti 2035“ sihtide suunas liikumisel hinnata.

Tabel 1. Eesti regionaalse arengu olulisemad juurprobleemid/väljakutsed ning nende seos „Eesti 2035“ strateegia strateegiliste sihtidega

"Eesti 2035" strateegilised sihid	Regionaalse arengu juurprobleemid <i>Piirkondade vaheline ebavõrdsus ...</i>	"Eesti 2035" seiremõõdikud või lisamõõdikud (<i>kaldkirjas</i>)
Eestis elavad arukad, tegusad ja tervist hoidvad inimesed <i>... kus inimeste teadmised ja oskused viiakse kokku tööturu vajadustega ja luuakse võrdsed võimalused tööturul; tagatakse tööturu regionaalne tasakaalustatus; on tervist hoidvad inimesed ja keskkond ...</i>	(1) inimeste töö- ja tööalastes eneseteostusvõimalustes	tööjõus osalemise määr (15-74 aastased);
	(2) inimeste sissetulekutes ja vaesuses	<i>suhtelise vaesuse määr;</i> <i>leibkonnaliikme netosissetulek kuus</i>
	(3) inimeste tervises ja tervena elatud eluajaj	ülemäärase kehakaaluga inimeste osatähtsus (16-64 aastased); <i>16+ aastaste hea/väga hea tervises seisundiga elanike osakaal;</i> <i>rahulolu välisõhu kvaliteediga</i>
Eesti ühiskond on hooliv, koostöömeelne ja avatud <i>... kus igaühel on võrdne võimalus eneseteostuseks ja ühiskonnaelus osalemiseks sõltumata ... elukohast ...</i>	(4) inimeste ühiskonnaelus osalemise ning vaba-aja ja haridusega seotud eneseteostuse võimalustes	vähemalt 15-aastaste osalemine kultuurielus; vabatahtlikus tegevuses osalemise määr; kolmanda taseme haridusega 25-34-aastaste osakaal; <i>rahulolu kaasamisega KOV arengu kavandamisse</i>
Eestis on kõigi vajadusi arvestav, kvaliteetne ja turvaline elukeskkond <i>... kus tagatakse piirkondlikult tasakaalustatud ruumiline areng ning rahvastikum muutustega, ühiskonna vajaduste ja keskkonnanahoiuga arvestavad ruumilahendused ... ja ligipääsetavus ...</i>	(5) liikumisvõimalustes ja ühendustes	rahulolu bussiyhendustega kohalike tōmbekeskusega; lairiba internetiyhendusega leibkondade osakaal; <i>rahulolu ühistransporditeenusega</i>
	(6) inimeste igapäeva elutingimustes	kodu ümbruskonda turvaliseks pidavate inimeste osatähtsus; elukeskkonnaga rahulolu; <i>leibkondade osatähtsus, mille eluruumis on jooksev soe vesi</i>
Eesti majandus on tugev, uuendusmeelne ja vastutustundlik <i>... pakkudes ettevõtlusele arenguvõimalusi kõigis piirkondades; kus piirkondlike lõhede vähendamiseks kiirendatakse majanduse struktuurseid muutuseid väljaspool Harjumaad;</i>	(7) ettevõtete konkurentsivõimes ja ligipääsus kapitalile	SKT hōivatuga võrreldes EL27 keskmisega; <i>ettevõtete (20+ hōivatuga) lisandväärtus ettevõtte kohta;</i> <i>ettevõtlusaktiivsus;</i> <i>kaupade ja teenuste eksport ettevõtte kohta</i>

<i>suurendatakse Eesti ja selle piirkondade majandusele oluliste ettevõtlusvaldkondade võimekust ettevõtete ja teadustasutuste koostöös; kohalike ressursside väärindamine on kasvanud ...</i>	(8) ettevõtetele vajalike oskustega tööjõu kättesaadavuses	eri- või kutseharidusega täiskasvanute osatähtsus; 25-64 aastaste elukestvas õppes osalemine viimase 4 nädala jooksul
Eesti on uuendusmeelne, usaldusväärne ja inimesekeskne riik <i>... kus avalikud teenused on kvaliteetsed ja kättesaadavad sõltumata elukohast; korrastatakse KOV ja riigi vastutuse jaotust; suurendatakse KOV-üksuste rolli deentraliseerimise ja piirkondliku koostöö edendamiseks ...</i>	(9) KOVde finants-, haldus- ja teenuste osutamise võimekuses	rahulolu KOV teenuste osutamisega; <i>rahulolu kohaliku omavalitsuse juhtimisega oma elukohas;</i> <i>rahulolu kohaliku omavalitsuse üldise arengusuunaga</i>
	(10) KOVde arenguväljavaadetes rände ja elanike arvu muutustega seoses	rahvaarvu muutuse kordaja 2018.a suhtes

Ülevaade regionaalse arengu juurprobleemide hetkeolukorrast tugineb „Eesti 2035“ seiremõõdikute regionaalsete erinevuste analüüsile, tuues näiteid ka selle kohta, kuidas erinevate valdkondlike toetusmeetmete jm rahastamisinstrumentide² piirkondlik jaotus on juurprobleeme seni eeldatavalt mõjutanud, neid leevendades või pigem võimendades (vt joonis 3). Teostatud analüüs on olnud aluseks juurprobleemide määratlemisel ning on lähtepositsiooniks tegevuskava elluviimise edasises seires.

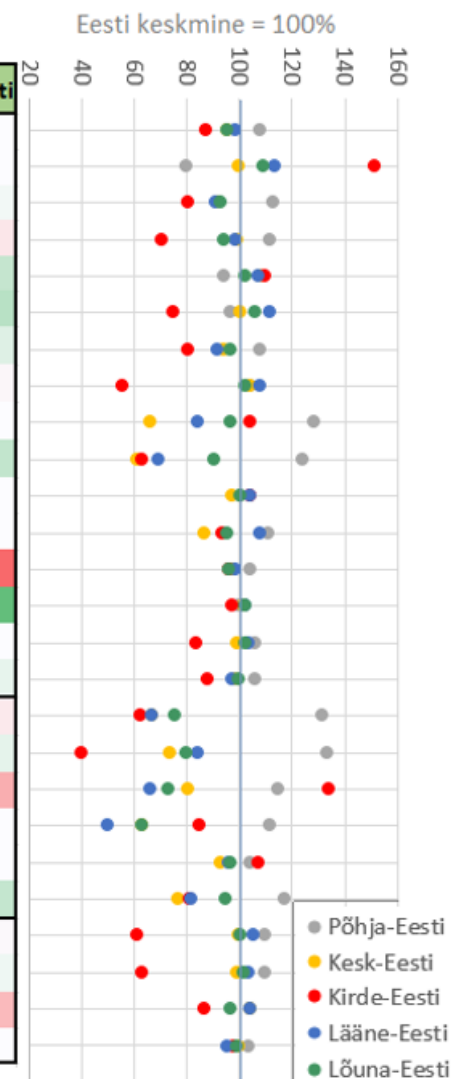
Kuna maakonniti ei ole kõigi seirenäitajate puhul regionaalstatistika olnud kättesaadav, vaatlleb analüüs regionaalseid erisusi juurprobleemide seiremõõdikutes ja toetusvahendite jaotuses peamiselt NUTS3 piirkondade³ lõikes, et tekiks terviklik võrdluspilt. Seal, kus andmed võimaldavad, on analüüsi tekstiosas toodud välja ka olulisemad regionaalsed arenguerisused täpsemas territoriaalses lõikes (maakond, KOV üksused).

² Analüüs põhineb nende ELi struktuurivahenditest, EMKFist ja EAFRDst, muudest välisvahenditest ja riigieelarvest rahastatud toetusmeetmete, sihtotstarbeliste toetuste ja finantsinstrumentide andmetel perioodil 2014-2020, mille kohta on olnud kättesaadav ka nende maakondlik jaotus. Juurprobleemide 1-6 ja 9 puhul on arvestatud toetuste summa elanike arvu suhtes ja juurprobleemide 7-8 puhul statistilisse profiili kuuluvate ettevõtete arvu suhtes (v.a FIE-d).

³ **Põhja-Eesti** = Harjumaa; **Kesk-Eesti** = Järva-, Rapla- ja Lääne-Virumaa; **Kirde-Eesti** = Ida-Virumaa; **Lääne-Eesti** = Saare-, Hiiu-, Lääne- ja Pärnumaa; **Lõuna-Eesti** = Jõgeva-, Tartu-, Viljandi-, Valga-, Põlva- ja Võrumaa

Joon. 2. Piirkondade vahelised erinevused regionaalse arengu juurprobleemides „Eesti 2035“ jt seirenäitajates⁴

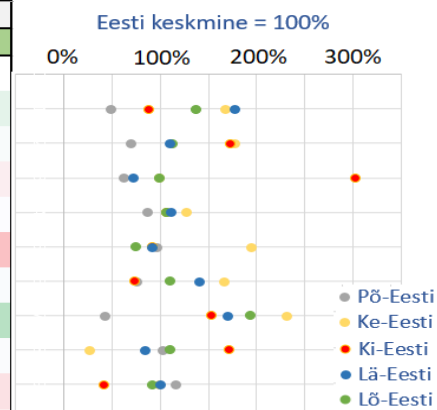
		Seiremõõdikud, väärtused				
		Põ-Eesti	Ke-Eesti	Ki-Eesti	Lä-Eesti	Lõ-Eesti
Inimeste heaolu	(1) Tööjõus osalemise määr, % 15-74 aastased (2020)	77	68	62	70	68
	(2) Suhtelise vaesuse määr, % (2020)	17	21	31	24	23
	(2) Leibkonnaliikme netosissetulek kuus, eurot (2020)	953	770	678	765	783
	(3) 16+ aastaste hea/väga hea terviseseisundiga elanike osakaal (2020)	66	59	42	58	56
	(3) Ülemäärase kehakaaluga inimeste osatähtsus, 16-64 aastased (2020)	49	57	58	56	53
	(3) Rahulolu välisõhu kvaliteediga (lõhnahäiringud, õhusaaste), % (2020)	79	83	61	92	87
	(4) Vähemalt 15-aastaste osalemine kultuurielus viimasel 12 kuul, % (2020)	79	69	59	67	71
	(4) Rahulolu kaasamisega KOV arengu kavandamisse (2020)	55	56	29	57	54
	(4) Vabatahtlikus tegevuses osalemise määr, % (2018)	63	32	51	41	47
	(4) Kolmanda taseme haridusega 25-34 aastaste osatähtsus (2021)	48	23	24	26	35
	(5) Rahulolu bussiuhendustega kohalike tömbekeskusega, hindepalli (2018)	3,0	2,9	3,1	3,1	3,0
	(5) Ühistranspordi teenusega rahulolu, % (2020)	73	57	62	72	63
	(5) Lairiba internetiühendusega leibkondade osatähtsus (2021)	94	88	87	89	87
	(6) Kodu ümbruskonda turvaliseks pidavate inimeste osatähtsus (2018)	94	96	92	97	97
	(6) Elukeskkonnaga rahul või pigem rahul olevate elanike osatähtsus (2020)	89	83	70	87	86
	(6) Leibkondade osatähtsus, mille eluruumis on jooksev soe vesi (2020)	98	91	81	90	92
Ettevõtluse vaatest	(7) SKT hõivatu kohta EL27 keskmisest (%), PPS alusel (2019)	101	51	48	51	58
	(7) Ettevõtete arv (v.a FIE-d) 1000 elaniku kohta (2020)	117	64	34	74	70
	(7) Ettevõtete (20+ hõivatuga) lisandväärtus ettevõtte kohta (2017)	2608	1819	3060	1494	1648
	(7) Kaupade ja teenuste eksport (tuhat eurot) ettevõtte kohta (2020)	162	90	122	71	90
	(8) Eri- või kutseharidusega täiskasvanute (25-64) osatähtsus (2021)	73	65	75	67	67
	(8) 25-64 aastaste elukestvas õppes osalemine viimasel 4 nädalal, % (2019)	23	15	16	16	19
KOV	(9) Rahulolu kohaliku omavalitsuse juhtimisega oma elukohas, % (2020)	71	64	40	68	65
	(9) Rahulolu kohaliku omavalitsuse üldise arengusuunaga, % (2020)	71	64	40	67	66
	(9) KOV teenustega rahulolu, % (2020)	69	69	57	70	64
	(10) Rahvaarvu muutuse kordaja, % 2018 suhtes (2021)	103	100	98	95	99

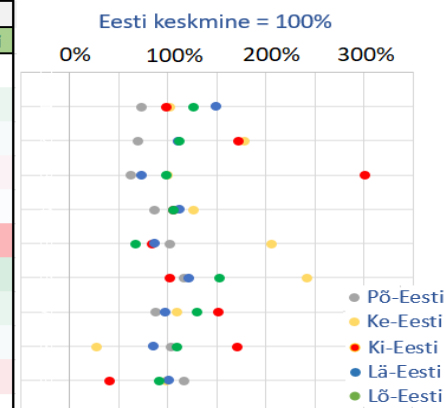
⁴ seiremõõdiku ees sulgudes olev number osutab regionaalse arengu juurprobleemi numbrile (vt tabel 1).

Joon. 3. Toetuste jm rahastusinstrumentide panus regionaalse arengu juurprobleemide leevendamisel aastatel 2014-2020

Toetuste jagunemine Regionaalarengu juurprobleemide lõikes (valdkondlikud, regionaalarengu ja põllumajandus/kalandus instrumendid)	Protsenti Eesti keskmisest				
	Põ-Eesti	Ke-Eesti	Ki-Eesti	Lä-Eesti	Lõ-Eesti
suured piirkondade vahelised erinevused:					
1. inimeste töö- ja tööalastes eneseteostusvõimalustes	50,0	168,6	88,7	178,6	137,5
2. inimeste sissetulekutes ja vaesuses	70,0	178,4	172,5	110,7	112,5
3. inimeste tervises ja tervena elatud eluajaks	63,1	100,2	301,7	72,5	98,6
4. inimeste ühiskonnaelus osalemise ja vaba-aja eneseteostuse võimalustes	87,0	127,4	106,4	112,0	106,6
5. liikumisvõimalustes ja ühendustes	97,9	195,7	91,4	92,6	74,9
6. inimeste igapäeva elutingimustes	77,0	167,0	73,3	141,3	110,7
7. ettevõtete konkurentsivõimes ja ligipääsus kapitalile	43,1	232,2	153,5	170,2	193,9
8. ettevõtetele vajalike oskustega tööjõu kättesaadavuses	103,6	27,3	171,4	84,5	110,2
9. KOVde finants-, haldus- ja piirkondliku arengu kujundamise võimekuses	117,3	99,3	41,3	101,2	92,3
10. KOVde arenguväljavaadetes rände ja elanike arvu muutustega seoses					

Toetuste jagunemine Regionaalarengu juurprobleemide lõikes (ilma regionaalarengu ja põllumajandus/kalandus toetusmeetmeteta)	Protsenti Eesti keskmisest				
	Põ-Eesti	Ke-Eesti	Ki-Eesti	Lä-Eesti	Lõ-Eesti
suured piirkondade vahelised erinevused:					
1. inimeste töö- ja tööalastes eneseteostusvõimalustes	74,1	102,0	98,7	148,5	127,1
2. inimeste sissetulekutes ja vaesuses	70,0	178,4	172,5	110,7	112,5
3. inimeste tervises ja tervena elatud eluajaks	63,1	100,2	301,7	72,5	98,6
4. inimeste ühiskonnaelus osalemise ja vaba-aja eneseteostuse võimalustes	87,1	127,2	106,4	111,8	106,5
5. liikumisvõimalustes ja ühendustes	102,8	205,6	84,3	86,1	67,7
6. inimeste igapäeva elutingimustes	117,6	242,6	102,4	121,0	152,6
7. ettevõtete konkurentsivõimes ja ligipääsus kapitalile	87,8	110,0	151,5	96,6	129,8
8. ettevõtetele vajalike oskustega tööjõu kättesaadavuses	103,6	27,3	171,4	84,5	110,2
9. KOVde finants-, haldus- ja piirkondliku arengu kujundamise võimekuses	117,3	99,3	41,3	101,2	92,3
10. KOVde arenguväljavaadetes rände ja elanike arvu muutustega seoses					

2.1. Juurprobleem - piirkondlikud erinevused töökohtade kättesaadavuses ja tööalastes eneseteostusvõimalustes

	ühik: % Eesti keskmisest	Põ-Eesti	Ke-Eesti	Ki-Eesti	Lä-Eesti	Lõ-Eesti
Seiremõõdikud	töäjõus osalemise määr, % 15-74 aastased (2020)	77	68	62	70	68
Toetus- jm rahastusmeetmed	kõigi valdkondade toetus- jm rahastusmeetmed, el kohta (2014-20)	50	169	89	179	137
	ilma regionaalarengu, EAFRD ja EMKFi meetmeteta, el kohta (2014-20)	74	102	99	149	127

Strateegia „Eesti 2035“ seiremõõdikute analüüs näitab, et piirkondade vahelised erinevused selle juurprobleemi osas on võrdlemisi suured. Töäjõus osalemine püsib selgelt madalam väljaspool kahe suurema linnapiirkonnaga maakondi. Inimeste haridusele, oskustele, erivajadustele või muudele ootustele sobivate töökohtade kättesaadavus on olnud kõige teravamaks probleemiks Ida-Virumaal ja hõredama asustusega piirkondades, mis ei ole suutelised pakkuma kohapeal piisaval hulgal atraktiivseid, mitmekülgseid ja tulusaid töövõimalusi. 2020.a ulatusid töäjõus osalemise määra piirkondade (NUTS3) vahelised erinevused 62,3%-lt Kirde-Eestis kuni 76,5%-ni Põhja-Eestis (Harjumaa). Maakonniti on erinevused veelgi suuremad, lisaks Ida-Virumaale on madal töäjõus osalemine kogu Kagu-Eesti regioonis, kus kõigis 3 maakonnas jääb töäjõus osalemise määr alla 66%. Siinkohal seab „Eesti 2035“ sihiks tagada **tööturu regionaalne tasakaalustatus kogu Eestis ning et töäjõus osalemise määr ei erineks maakonniti enam kui 10 protsendipunkti. Maakondade vaheline erinevus ulatub hetkel (2020.a) veel 19,5 protsendipunkti** ja on viimasel 3 aastal seejuures kasvanud.

Vaadates, kuidas on inimeste töökohtade kättesaadavusele ja tööalase eneseteostusvõimalustesse panustavate toetus- jt rahastusmeetmed piirkondade vahel jagunenud, on näha, et parima tööturu olukorraga Harjumaaale on elanike arvu suhtes jõudnud ka proportsionaalselt vähem vahendeid kui teistesse piirkondadesse (seda suuresti maaelu ja kalanduse arengukavade ning regionaalarengu toetusmeetmete arvelt). Samas on ka kõige teravamate tööturuprobleemidega Ida-Virumaale läinud Eesti keskmisega võrreldes elaniku kohta vähem vahendeid. See asjaolu vajab riiklikes poliitika- ja toetusmeetmetes jätkuvat tähelepanu.

2.2. Juurprobleem - piirkondlik ebavõrdsus inimeste sissetulekutes ja vaesuses

	ühik: % Eesti keskmisest	Põ-Eesti	Ke-Eesti	Ki-Eesti	Lä-Eesti	Lõ-Eesti
Seiremõõdikud	Suhtelise vaesuse määr, % (2020)	79	99	151	113	108
	Leibkonnaliikme netosissetulek kuus, eurot (2020)	112	91	80	90	92
Toetus- jm rahastusmeetmed	Toetus- jm rahastusmeetmed, toetus el kohta (2014-20)	70	178	173	111	113

Elanike sissetulekute suuruse ja elatusaseme piirkondlikud erinevused on Eestis endiselt märkimisväärsed. Suhtelises vaesuses elab 2020.a seisuga Kirde-Eestis 31,4% elanikkonnast, mis on ligemale 2 korda kõrgem kui Harju- ja Tartumaa (16,5 ja 18,8%). Viimase viie aasta jooksul on NUTS 3 piirkondade vahelised erinevused siiski mõnevõrra vähenenud. Suhteline vaesus on 2020. aasta seisuga jätkuvalt palju kõrgem maalistes asustuspiirkondades (23,2%), võrreldes linna- ja väikelinnalise asustuspiirkonnaga (19,4%).

Kuigi leibkonnaliikmete kuukeskmiste sissetulekute piirkondlikud erinevused on 2020.a maakondade ja NUTS3 piirkondade võrdluses viimase 8 aasta väikseimad, on need jätkuvalt märkimisväärsed (sissetulekud Kirde-Eestis on vaid 71% Põhja-Eesti sissetulekutest).

Vaadates toimetuleku- ja peretoetuste piirkondlikku jaotust, on Põhja-Eestisse jõudnud elanike arvu kohta selgelt vähem toetusi kui piirkondadesse, kus vaesus ja madalamad sissetulekud on suuremaks

probleemiks. Piirkondlikud erinevused inimeste sissetulekutes ja vaesuses on väga tugevalt seotud piirkonna üldiste majanduse ja tööturu arengu näitajatega ning vaesus on suuremaks probleemiks eelkõige seal, kus on suurem töjõuturult kõrvalejäänute osakaal ja madalamad keskmised palgad. Seetõttu mõjutavad inimeste sissetulekute ja vaesusega seotud piirkondlikku ebavõrdsust mitte niivõrd madalat toimetulekut leevendavad hüvitised, kuivõrd muud aktiivsed ettevõtlus- ja tööturupoliitika (toetus)meetmed jm tegevused, mis seostuvad juurprobleemidega 1, 7 ja 8.

2.3 Juurprobleem - piirkondade vahelised erinevused tervises ja tervena elatud eluaastates

ühik: % Eesti keskmisest		Põ-Eesti	Ke-Eesti	Ki-Eesti	Lä-Eesti	Lõ-Eesti
Seiremõõdikud	16+ aastaste hea/väga hea terviseseisundiga elanike osakaal (2020)	111	98	70	98	94
	Ülemäärase kehakaaluga inimeste osatähtsus, 16-64 aastased (2020)	94	108	110	107	102
	Rahulolu välisõhu kvaliteediga (lõhnahäiringud, õhusaaste), % (2020)	96	101	74	112	105
Toetus- jm rahastusmeetmed	Toetus- jm rahastusmeetmed (2014-2020)	63	100	302	72	99

Inimeste terviseseisund paistab erinevate rahvatervise näitajate põhjal muude piirkondadega võrreldes tuntavalt halvem Kirde-Eestis ja samuti Lõuna-Eestis. Vähemalt hea terviseseisundiga (enesehinnang) täiskasvanute osakaal on Kirde-Eestis 42%, mis jääb tervelt 18 protsendipunkti madalamaks riigi keskmisest ja 24 protsendipunkti madalamaks Harjumaast. Ka ülemäärase kehakaaluga täiskasvanute osakaal on suurim Kirde-Eestis (olles ligikaudu 8,5 %-punkti jagu kõrgem kui Harjumaal). Siiski on viimasel 4 aastal märgata, et tervisega rahulolu erinevused on piirkonniti aasta-aastalt mõnevõrra ühtlustunud.

Arvestataval määral mõjutab Inimeste terviseseisundit ka igapäevane elukeskkond, sh õhukvaliteet. Inimeste rahulolu (väga või pigem rahul) välisõhu kvaliteediga on samuti Kirde-Eestis tuntavalt madalam kui muudes Eesti piirkondades, olles 2020.a 61% ning küündides sellega vaid 74 %-ni riigi keskmisest rahulolu tasemest. Samal ajal ulatub kõigis ülejäänud maakondades rahulolu vähemalt 78 %-ni, seejuures Saare- ja Hiiumaal vastavalt 95-96 %-ni Eesti keskmisest.

Inimeste tervislikku seisundit võimaldab hinnata oodatav eluiga ja tervena elatud eluaastate arv, mille osas paistab rahvatervise olukord teiste piirkondadega võrreldes samuti halvem just Lõuna- ja Kirde-Eestis. 2020.a on Kagu-Eestis tervena elatud eluiga üle kümne aasta lühem võrreldes Põhja- ja Lääne-Eestiga ning maakondade vahelised erinevused ulatuvad tervelt 18,7 eluaastani meeste (Põlva- ja Hiiumaa vahel) ning 15,7 eluaastani naiste hulgas (Võru- ja Läänemaa vahel). See jääb tuntavalt **maha „Eesti 2035“ ja rahvatervise arengukavas 2030 seatud eesmärkidest, et inimeste tervena elatud eluaastate maakondlikud erinevused jäävad aastaks 2035 alla 5 eluaasta ning aastaks 2030 pole ühegi maakonna oodatav eluiga üle 2 aasta lühem riigi keskmisest.**

Vaadates rahvatervise, tervishoiuteenuste ja –taristu arendamise toetusmeetmete kaudu suunatud vahendite piirkondlikku jaotust viimastel aastatel, on märgata, et elanike arvu kohta on suhteliselt enam aidatud tervise-edendusele kaasa piirkondades, kus olukord rahvatervises on olnud halvem. Oluline on seda lähenemist meetmetes hoida, et endistviisi suuri piirkondlikke erinevusi inimeste terviseseisundis vähendada.

2.4 Juurprobleem - regionaalne ebavõrdsus ühiskonnaelus osalemise ning vaba-aja ja haridusega seotud eneseteostusvõimalustes

<i>ühik: % Eesti keskmisest</i>		Põ-Eesti	Ke-Eesti	Ki-Eesti	Lä-Eesti	Lõ-Eesti
Seiremõõdikud	Vähemalt 15-aastaste osalemine kultuurielus viimase 12 kuul, % (2020)	107	93	80	91	96
	Rahulolu kaasamisega KOV arengu kavandamisse (2020)	104	104	55	107	102
	Vabatahtlikus tegevuses osalemise määr, % (2018)	129	65	104	84	96
	Kolmanda taseme haridusega 25-34 aastaste osatähtsus (2021)	127	62	64	71	92
Toetus- jm rahastusmeetmed	Toetus- jm rahastusmeetmed (2014-2020)	87	127	106	112	107

Inimeste võimalused end ühiskonnaelus teostada on seotud erinevate võimaluste kättesaadavusega kogu elukaare kestel. Kultuurielus ja vabatahtlikus tegevuses osalemise aktiivsuses on selge lõhe Põhja-Eesti ja muude piirkondade vahel, eriti torkab silma madalam kultuurielus osalemine Ida-Virumaal (ligikaudu 20% madalam kui Harjumaal) ning passiivsem vabatahtlikus tegevuses osalemine Kesk- ja Lääne-Eestis. Võimalusi kohaliku elu kujundamises kaasa rääkida tajutakse piirkonniti väga erinevalt. Ida-Virumaal on kõigest 30% elanikest rahul kaasatusega omavalitsusüksuse arengu kavandamisse, Jõgeva-, Valga- ja Põlvamaal on rahulolijaid 40-41%, samal ajal kui kõigis ülejäänud NUTS3 piirkondades on see üle 50% ning Lääne-Eesti saartel ja Läänemaal isegi üle 60%.

Samuti ilmnevad selged piirkondlikud erinevused haridusega seotud eneseteostusvõimalustes: kolmanda taseme haridusega täiskasvanute osatähtsuse poolest ületavad Harju- ja Tartumaa (vastavalt 48 ja 43%) oluliselt muid Eesti piirkondi (kõigis maakondades alla 34%). Seda, kui aktiivselt inimesed kohalikus ühiskonnaelus kaasalöömise võimalusi kasutavad, määrab ka nende piirkondliku kuuluvustunde ja tulevikuperspektiivi tajumine, mis samuti piirkonniti erineb.

Senist toetusmeetmete piirkondlikku jaotust vaadates on see pigem juurprobleemi lahendamisele kaasa aidanud. On väga oluline, et riigi haridus-, kodanikuühiskonna-, kultuuri- ja spordipoliitika meetmetega panustataks jätkuvalt sellesse, et inimeste võimalused kogukonna- ja ühiskonnaelus aktiivselt osaleda ning mitmekülgsetest vaba-aja teenustest ja kvaliteetsest haridusest osa saada saaksid piirkonniti ühtlasemalt tagatud.

2.5 Juurprobleem - regionaalne ebavõrdsus liikumisvõimalustes ja ühendustes

<i>ühik: % Eesti keskmisest</i>		Põ-Eesti	Ke-Eesti	Ki-Eesti	Lä-Eesti	Lõ-Eesti
Seiremõõdikud	Rahulolu bussühendustega kohalike tömbekeskusega, hindepalli (2018)	100	97	103	103	100
	Ühistranspordi teenusega rahulolu, % (2020)	110	86	93	108	94
	Lairiba internetiühendusega leibkondade osatähtsus (2021)	103	97	96	98	96
Toetus- jm rahastusmeetmed	Toetus- jm rahastusmeetmed, toetus el kohta (2014-20)	98	196	91	93	75

Inimeste piirkondlike liikumisvõimaluste analüüsimiseks napib regionaalstatistilisi näitajaid. Ühistransporditeenusega rahul olevate inimeste osatähtsus on kõige madalam Kesk-Eestis, jäädes 57%-ga tunduvalt madalamaks kui Põhja-Eestis (63%). Maakondadest on madalaim rahulolu Jõgevamaal (49%) ning kõrgeim Tartu- ja Saaremaal (70%). Rahulolu bussühendustega kohalikkude tömbekeskusesse on 2018.a ühistranspordi rahulolu uuringu põhjal madalam Kesk-Eestis ja Jõgevamaal (4-palli skaalal keskmiselt 2,8). Lääne-Eesti saartel ja Võrumaal on rahulolu kõrgeim (3,2 p), samas on just nende piirkondade aeg-ruumilised vahemaad peamiste regionaalsete keskustega ühed suuremad.

Puudulikku füüsilist ligipääsetavust aitavad tänapäeval leevendada ka digitaalsed ühendused. Kiire internetivõrguga ühendatuses on piirkondlikud erinevused siiani veel suured. Kuigi kiire interneti taristut on viimastel aastatel üleriigiliste meetmete toel jõuliselt arendatud ja 2021.a seisuga on lairiba internetiühendusega leibkondi⁵ Statistikaameti andmetel jäänud alles küllalt vähe (5 maakonnas alla 10%) on mitmes maakonnas kaetus väiksem kui mujal, nt Võru ja Põlva maakonnas on veel vastavalt 16% ja 17% leibkondadest ilma lairiba internetiühendusest.

Analüüsis vaatluse alla võetud inimeste liikumisvõimalustesse panustavate meetmete toetus- jm finantsvahendeid on elanike arvu suhtes jõudnud kõige vähem Lõuna-Eestisse ning kõige enam suhteliselt heade ühendusvõimalustega Kesk-Eestisse, mille on põhjustanud ilmselt üksikud suurinvesteeringud. Kuigi elanike arvu kohta ei ole transpordi- ja sidetaristu investeeringutoetusi jõudnud Harjumaale enam kui riigis tervikuna, on vastavate toetuste kogumahtu vaadates siiski selgelt ülekaalukam osa toetustest liikunud just Harjumaale (ligemale 45%), kus toimub tihedam igapäevane liikumine ja kuhu on koondunud olulisemad rahvusvahelised ja üleriigilised transpordisõlmed. Samal ajal on Lõuna-Eesti piirkonda jõudnud elaniku kohta tunduvalt vähem toetusi (75% riigi keskmisest). Kokkuvõttes on seega transpordi- ja sidetaristu investeeringutoetused olulisel määral aidanud keskuste vahelisi ühendusvõimalusi piirkonniti parandada, kuid kitsaskohaks on jätkuvalt kohalikud ühendused keskuste ja tagamaa vahel.

2.6 Juurprobleem - regionaalne ebavõrdsus inimeste igapäeva elutingimustes

ühik: % Eesti keskmisest		Põ-Eesti	Ke-Eesti	Ki-Eesti	Lä-Eesti	Lõ-Eesti
Seiremõõdikud	Kodu ümbruskonda turvaliseks pidavate inimeste osatähtsus (2018)	99	101	97	102	102
	Elukeskkonnaga rahul või pigem rahul olevate elanike osatähtsus (2020)	105	98	83	103	102
	Leibkondade osatähtsus, mille eluruumis on jooksev soe vesi (2020)	105	98	87	97	99
Toetus- jm rahastusmeetmed	kõigi valdkondade toetus- jm rahastusmeetmed, ettev kohta (2014-20)	77	167	73	141	111
	ilma regionaalarengu, EAFRD ja EMKFi meetmeteta, ettev kohta (2014-20)	118	243	102	121	153

„Eesti 2035“ on seadnud sihiks piirkondlike erinevuste vähenemise elukeskkonnaga rahulolu ning tõstatab riigi ühe arenguvajadusena suurema kompetentsi ruumiloomes, aitamaks muuhulgas piirkondades kohaneda rahvastikum muutuste jm arenguvajadustega. Kui 2020. aastal oli elukeskkonnaga rahul enamikes maakondades üle 80% elanikest (Saare- ja Hiiumaal üle 92%), siis Ida-Virumaal jäi rahulolu alla 70%. Väiksem rahulolu elukeskkonnaga oli maakondadest ka Põlva- ja Valgamaal. Elukeskkonna turvalisuses suuri regionaalseid erinevusi ei esine. Märkimisväärseid piirkondade vahelisi erinevusi esineb inimeste olmetingimustes. Näiteks puudub 2020.a seisuga Statistikaameti andmetel Kirde-Eestis tervelt 19% leibkondade eluruumis jooksev soe vesi. Samal ajal on Harjumaal sellistes tingimustes elavaid leibkondi alla 3%.

Selle taustal on analüüsis vaadeldud inimeste elutingimuste parandamisele suunatud toetus- jm rahastamismeetmete vahendid jõudnud elaniku kohta just kõige vähem Ida-Virumaale ja Jõgevamaale ning ilma regionaalarengu ning põllumajandus- ja kalandusfondi vahendite osata ka Lääne-Eestisse. Kuigi ka Põhja-Eestisse on vastavaid toetusi elaniku kohta jõudnud keskmisest vähem, on senised toetus- ja rahastamismeetmed tervikuna aidanud piirkondlike erinevuste vähenemisele inimeste elutingimustes kaasa vaid kohati.

⁵ arvestades leibkondi, kus vähemalt üks liige on vanuses 16–74

2.7 Juurprobleem - piirkondlikud erinevused ettevõtete konkurentsivõimes ja ligipääsus kapitalile

		ühik: % Eesti keskmisest				
		Põ-Eesti	Ke-Eesti	Ki-Eesti	Lä-Eesti	Lõ-Eesti
Seiremõõdikud	SKT hõivatu kohta EL27 keskmisest (%), PPS alusel (2019)	131	66	62	66	75
	Ettevõtete arv (v.a FIE-d) 1000 elaniku kohta (2020)	133	73	39	84	79
	Ettevõtete (20+ hõivatuga) lisandväärtus ettevõtte kohta (2017)	114	79	134	65	72
	Kaupade ja teenuste eksport (tuhat eurot) ettevõtte kohta (2020)	112	62	84	49	62
Toetus- jm rahastusmeetmed	kõigi valdkondade toetus- jm rahastusmeetmed, ettevõtte kohta (2014-20)	43	232	154	170	194
	ilma regionaalarengu, EAFRD ja EMKFi toetusmeetmeteta, ettevõtte kohta (2014-20)	88	110	151	97	130

Nagu toob välja ka „Eesti 2035“ strateegia, pärivad Eesti arengut suured piirkondlikud erinevused ettevõtlusaktiivsuses, tootlike töökohtade paiknemises ja erinevates ettevõtete konkurentsivõime näitajates (sh nende teadmismahukuses, lisandväärtuses, ekspordis ning teadus- ja arendustegevuse rakendamise võimekuses). Kuigi mitme ettevõtete konkurentsivõime näitaja osas ei ole piirkondlikud erinevused viimastel aastatel enam kasvanud, püsivad need endiselt märkimisväärselt suured. **„Eesti 2035“ ning TA, innovatsiooni ja ettevõtluse arengustrateegia 2035 näevad ette väljaspool Harjumaad elaniku kohta loodud SKP EL27 keskmisele lähenemise kiirenemist⁶.** Selle sihi saavutamiseks on vaja riigi ettevõtlus ja innovatsioonipoliitika meetmete puhul järjepidevalt kavandada ka nende regionaalset mõju.

Ettevõtete tootlikkus (SKP hõivatu kohta) on selgelt kõrgem suuremate linnapiirkondadega piirkondades, ulatudes 2019.a seisuga Harjumaal 101%-ni ELi keskmisest (ületades ühtlasi ainsa piirkonnana nii ELi kui ka Eesti keskmist näitajat). Seevastu Lääne-, Kirde- ja Kesk-Eesti piirkondades jääb see kõigest 48-51% vahemikku ELi keskmisest ning enamikes maakondades alla 50% taseme (kõige madalam Põlva ja Jõgevamaal 37-38%).

Sarnased piirkondlikud erinevused ilmnevad ka ettevõtlusaktiivsuses - kui Harjumaal oli 2020.a 1000 elaniku kohta 117 statistilisse profiili kuuluvat ettevõtet (v.a FIE-d), siis suurtööstuste piirkonnas Ida-Virumaal ulatub see näitaja vaid 34-ni ning ka Kagu-Eestis ja Järvamaal jääb alla 60. Ettevõtete keskmine lisandväärtus ulatus 2017.a andmetel Lõuna- ja Lääne-Eestis vaid vastavalt 72 ja 65% tasemeni Eesti keskmise suhtes, samas kui Kirde-Eestis on see koguni 134%, seda suuresti sealsete energia- ja keemiatööstuse suurettevõtete arvelt. Siiski tuleb arvestada, et vastav statistika kajastab vaid 20 või enam töötajaga ettevõtteid, jättes võrdluspildist välja piirkondlikus ettevõtluses olulist rolli mängivad mikroettevõtted.

Väga suured piirkondlikud erinevused on ka ettevõtete ekspordi näitajates. Kui 2020.a seisuga ulatub ettevõtete kaupade ja teenuste eksport Harjumaal 162 tuhande ning Ida-Virumaal 122 tuhande euronit ettevõtte kohta, siis Lääne-Eestis ulatub see napilt 70 tuhande piirini ning maakondadest Põlva- ja Läänemaal vaid vastavalt 35 ja 37 tuhande euronit ettevõtte kohta.

Ettevõtete piirkonniti ebahõltsat konkurentsivõimet võimendab ka piirkondlik ebavõrdsus ettevõtete ligipääsus investeringuteks vajalikule kapitalile. Sarnaselt elukondliku kinnisvaraga on tagatisvara madal turuväärtus ning vähene likviidsus üheks piiravaks tingimuseks väljaspool suuremaid linnapiirkondi investeringuid kavandavate ettevõtjate jaoks. Kredexi ja MESi pakutavate laenu- ja käendustoodete kasutamine aitab paljudel juhtudel küll vähendada panga poolt võetavat riski, kuid suurendab samas ettevõtete jaoks investeerimisega kaasnevat kulusid. Kredexi laenukäenduse mahust on perioodil 2014-2019 antud 70% Harjumaal tegutsevatele ettevõtetele. MES laenu- ja käendustoodete jaotus on piirkonniti tasakaalustatum, sest Tallinna ja Tartu linnapiirkonnas on reeglina väljaspool biomajanduse sektorit tegutsevad ettevõtted välistatud. Piirkondlikud erinevused ligipääsus kapitalile mõjutavad omakorda ettevõtete ligipääsu ettevõtlustoetustele.

⁶ Vastavalt „Eesti 2035“-le vähemalt 67%-ni EL27 suhtes aastaks 2035 (ostujõu pariteedi näitaja alusel).

Ettevõtlusarengu ja innovatsiooni toetus- jm rahastamismeetmete piirkondlik jaotus on viimastel aastatel olnud pigem ettevõtlusarengu piirkondlike erinevuste vähendamise seisukohast soodne. Analüüsis kasutatud meetmete toetusvahendeid on statistilisse profiili kuuluvate ettevõtete arvu suhtes jõudnud seni keskmisest vähem kõige konkurentsivõimelisema ja kiiremini kasvava majandusega Põhja-Eestisse, samas kui muudesse NUTS3 piirkondadesse on toetuseid ettevõtte kohta jõudnud riigi keskmisest enam. Selline piirkondlik jaotus tuleb suures osas siiski põllumajandus- ja kalandusfondi ja regionaalarengu meetmete arvelt. Kuigi ka ilma nende meetmete osata ei ületa Harjumaale läinud toetuste osa ettevõtte kohta Eesti keskmist, on märgatavaltagasihoidlikumate ettevõtluse arengunäitajatega Valga-, Võru- ja Läänemaale jõudnud toetusvahendeid vähem kui 65% riigi keskmisest. Toetuste sellisele jaotusele vaatamata on ettevõtlusarengu piirkondlikud erinevused püsinud endistviisi suured.

2.8 Juurprobleem - piirkondlikud erinevused ettevõtetele vajalike oskustega tööjõu kättesaadavuses

		ühik: % Eesti keskmisest				
		Põ-Eesti	Ke-Eesti	Ki-Eesti	Lä-Eesti	Lõ-Eesti
Seiremõõdikud	Eri- või kutseharidusega täiskasvanute (25-64) osatähtsus (2021)	104	92	107	95	96
	25-64 aastaste elukestvas õppes osalemine viimase 4 ndl jooksul, % (2019)	116	76	80	81	94
Toetus- jm rahastusmeetmed	Toetus- jm rahastusmeetmed, toetus el kohta (2014-20)	104	27	171	84	110

Kõrgema lisandväärtusega ja teadmismahukamate ettevõtete arengule on oluline kõrgema hariduse ja kvalifikatsiooniga tööjõu olemasolu, mille hulgest leida või koolitada oma vajadustele vastava profiili ja oskustega töötajad. Seejuures on väga oluline, et tööjõu erialane haridus ühtlasi võimalikult hästi piirkondliku ettevõtluse valdkondliku profiiliga (ehk täpsema oskuste vajadusega). Eri- või kutseharidusega (sh kõrgharidus) täiskasvanute osatähtsus on 2021.a seisuga kõrgem Kirde-Eestis (75%), Harju- ja Tartumaal ning Lääne-Eesti saartel (üle 70%) ja madalam kõigis muudes maakondades (vahemikus 62-65%). Elukestvas õppes osalemises on piirkondade vahelised erinevused silmatorkavamad - kui Põhja-Eesti vastav näitaja ulatub 2019.a seisuga üle 23%, siis kõigis ülejäänud NUTS3 piirkondades jääb see 15-19% vahemikku. Kõige vähesem on osalemine elukestvas õppes olnud paraku just suurimate majanduse struktuursete muudatuste lävel oleval Ida-Virumaal (16%). Ühtlaselt head elukestva õppe võimalused kõigis piirkondades on väga vajalikud aitamaks leida ettevõtetel piirkonnast kohapealt sobivate oskustega tööjõudu ning sealsetel inimestel oma oskustele, haridusele ja soovidele vastavaid töövõimalusi.

Vaadates ettevõtetele vajalike oskustega tööjõu arendamisele panustavate toetusmeetmeid, on näha, et nende meetmete piirkondlik jaotus on aidanud ka selle juurprobleemi ohjamisele kaasa. Nimelt on seni suurima töö- ja tööjõupuudusega Kirde-Eestisse jõudnud tunduvalt rohkem toetuseid ettevõtte kohta kui Harjumaale. Siiski tuleb siin arvestada asjaoluga, et analüüsis kasutatud toetusmeetmete andmed, mille kohta on toetusmahtude info maakonniti kättesaadav⁷, on olnud siin võrdlemisi lünklikud.

⁷ Meetmed: Tööturu vajadustele vastava kutse- ja kõrghariduse arendamine; Välisvärbamise toetus; Arendusgrant; Teaduse populariseerimine.

2.9 Juurprobleem - KOVde piirkonniti erinev finants-, arendus- ja teenuste osutamise võimekus

	ühik: % Eesti keskmisest	Põ-Eesti	Ke-Eesti	Ki-Eesti	Lä-Eesti	Lõ-Eesti
Seiremõõdikud	Rahulolu kohaliku omavalitsuse juhtimisega oma elukohas, % (2020)	109	99	61	105	100
	Rahulolu kohaliku omavalitsuse üldise arengusuunaga, % (2020)	109	98	62	103	101
	KOV teenustega rahulolu, % (2020)	104	104	86	104	96
Toetus- jm rahastusmeetmed	Toetus- jm rahastusmeetmed, toetused el kohta (2014-20)	117	99	41	101	92

„Eesti 2035“ strateegia näeb riigi olulise arenguvajadusena ette, et **inimesele peavad kõik avalikud teenused olema kättesaadavad, ligipääsetavad ja kvaliteetsed füüsilises ja/või digiruumis, olenemata tema elukohast**. Kohalike omavalitsuste haldus- ja arendusvõimekuse piirkondlikke erinevusi peegeldab hästi sealsete inimeste rahulolu kohalike avalike teenuste, omavalitsuste juhtimisega ning üldise arengusuunaga. Teenustega rahulolu on eri piirkondade vahel selged erinevused – kui keskmisest (67%) kõrgem rahulolu on Hiiu-, Saare- ja Järvamaal (75-76%), siis sellest tunduvalt madalamaks jääb rahulolu Kirde-Eestis (57%) ja Lõuna-Eestis (sh Põlvamaal 58%).

Sarnased piirkondlikud erinevused ilmnevad ka rahulolu KOVde juhtimisega - oluliselt vähem on elanikud rahul omavalitsuste juhtimisega Ida-Virumaal, (40%) ning Lõuna-Eestis Jõgeva- ja Valgamaal (47 ja 49%) ning kõrgem on rahulolu Harju- ja Tarumaal ning Hiiu- ja Saaremaal (kõikjal üle 70%). Üksikute KOVde võrdluses on erinevused erakordselt suured, jäädes kolmes Ida-Virumaa omavalitsuses ja ühes Jõgevamaa omavalitsuses allapoole 30% taset ja küündides mitmes Tallinna lähiümbruse omavalitsuses, Muhu ja Võru vallas üle 80%. Sarnased on piirkondade vahelised erinevused ka rahulolu omavalitsuse üldise arengusuunaga oma elukohas - rahulolu on kõige väiksem Ida-Virumaal (40%) ja Jõgevamaal (47%) ning kõrgem Harju-, Tartu-, Hiiu- ja Saaremaal (70-80% vahemikus).

Piirkondlikke erinevusi kohalike omavalitsuste finants- ja investeerimisvõimekuses, mis tuleneb suuresti ebaühtlasest maksulaekumisest püütakse ühtlustada tasandusfondiga arvestades demograafilist koosseisu ja inimeste paiknemist piirkonniti. KOV-de finantsvõimekuse ühtlustamiseks riiklike sekkumiste olulisus tingib ka asjaolu, et Eesti on ühe madalama KOV finantsautonoomiaga riike, kus kohalike maksude osakaal moodustab vaid 3% KOV tuludest (OECD keskmine 45%). Empiirilised uuringud ja mitmete riikide kogemused näitavad ka seda, et sisuline detsentraliseerimine, mis hõlmab ka suuremat finantsilist isetsustusõigust, suurendab muuhulgas riigivalitsemise efektiivsust ja avalike teenuse kvaliteeti ning on positiivses korrelatsioonis riikide sisemajanduse kogutoodangu suurusega⁸.

Üksikute piirkondlikule ja kohalikule haldus- ja arendusvõimekusele suunatud toetusmeetmete vahenditest, mille kohta on olemas andmed ka maakondliku jaotuse kohta, on elanike arvu suhtes jõudnud kõige vähem toetusi piirkondadesse, kus rahulolu kohalike omavalitsuste juhtimise, teenuste ja arengusuundadega on olnud madalaim (Kirde- ja Lõuna-Eesti) ning enam Põhja-Eestisse, kus vastav rahulolu on keskmisest kõrgem. See võib peegeldada ühelt poolt asjaolu, et võimekamate KOV-de motiveeritus vastavate riiklike tugimeetmete võimalusi ära kasutada on olnud kõrgem. Kindlasti on oluline tagada meetmete rakendamisel vajalikud mehhanismid, mis lubaks suunata meetmete suurema mõju ennekõike piirkondadesse, mille haldus- ja arendusvõimekus on olnud kesisem.

⁸ Making Decentralisation Work: a Handbook for Policy-Makers, OECD 2019.

2.10 Juurprobleem - piirkondlikud erinevused KOVde arenguväljavaadetes seoses rände ja elanike arvu muutustega

Piirkondlikud rahvastikumuutused, eelkõige rändes ja vanusstruktuuris, on tervikuna üheks peamiseks piirkondade pikaajalisi arengueelduseid kujundavaks protsessiks. Viimastel aastatel on jätkunud rahvastiku kasv eeskätt pealinnaregioonis ja vähemal määral ka Tartu- ja Pärnu linnapiirkondades. Ülejäänud, eriti keskustest kaugemale jäävad hõreasustusega, piirkonnad seisavad endiselt silmitsi kahaneva ja ülejäänutega võrreldes kiiremini vananeva rahvastikuga. Toimuvad rahvastikumuutused seavad nende piirkondade kohalikud omavalitsused selgelt keerulisemasse olukorda nii kohapealse ettevõtluse arendamisel, kvaliteetsete teenuste kättesaadavuse tagamisel, infrastruktuuri ülalpidamisel ja arendamisel kui piirkondliku arengu suunamisel laiemalt. Vaadates rahvaarvu muutuse kordajat kahel viimasel aastal, ei ole märgata olulisi muutusi pikemaajalistes trendides – jätkuvalt on kõige kiirem rahvastiku suhteline kahanemine leidnud aset Kirde-Eestis (ligemale 3%) ning Kagu-Eestis ja Kesk-Eestis, v.a. Raplamaa, (vahemikus 1,6-2,5%). Maakonniti on kahel viimasel aastal ainsana kasvanud Pärnu-, Tartu- ja Harjumaa rahvastik (vahemikus 0,5-2,6%). „**Eesti 2035“ strateegia seab sihiks, et väljaspool Harju- ja Tartumaad elavate inimeste osakaal Eesti rahvastikust kasvaks.** 2021.a alguse seisuga elab Harjumaal 45,5% rahvastikust, samas 4 aastat varem oli see näitaja veel 44,3%.

Kahaneva elanike arvuga piirkondades, kus infrastruktuur on üles ehitatud oluliselt suurema arvu elanike teenindamiseks, on selle endises mahus ülalpidamine üle jõu käiv. See võib vähendada nende võimekust pakkuda olemasolevatele elanikele samaväärse kvaliteedi ja kättesaadavuse teenuseid võrreldes omavalitsustega, kelle infrastruktuur on kohandatud vastavaks elanike arvule. Piirkondades, kus elanike arv on vähenenud enam, on teenuste osutamise seotud taristu selgelt ebaefektivemas kasutuses (pindala alusel elaniku kohta). Kiirelt kasvavates piirkondades on vastupidiselt mureks suutlikkus luua samas tempos vajalikku infrastruktuuri kiirelt kasvava elanikkonna teenindamiseks.

Nendes tingimustes on väga oluline aidata riiklike poliitikate toel kaasa kestlikule kohandumisele kahanemisega (nt uuenduslikud lahendused teenuste korraldamisel, ruumikasutuse muutmise, kaugtööd soodustava keskkonna ja heade ühenduste loomine keskustega, kahanevates piirkondades elujõulise ja uusi võimalusi ära kasutava ettevõtluse edendamine, tugevate kohalike kogukondade arendamine).

3. Tegevuskava elluviimise ja seire korraldus

Regionaalse arengu tegevuskava (edaspidi *tegevuskava*) kinnitatakse riigihalduse ministri käskkirjaga ja selle hilisemad muudatused regionaalministri käskkirjaga. Tegevuskava ja selle rakendusplaani võetakse ministriumite poolt sisendina arvesse valdkonna arengukava tegevuste elluviimisel, et aidata neis paremini arvestada regionaalse dimensiooni ja regionaalsete vajadustega. Lisaks saavad ministriumid võtta tegevuskava rakendusplaani arvesse valdkondlike arengukavade ja programmide tegevuste ning nende regionaalarengusse panustava sisu ja piirkondlike fookuste täpsustamisel, eelarvevajaduste kavandamisel ning riigi eelarvestrateegia koostamise ja selle lisataotluste ettepanekute tegemisel.

Tegevuskava elluviimise kohta koostatakse kord aastas seirearuanne, mis sisaldab ülevaadet:

- arenguolukorra ja -suundumuste kohta regionaalse arengu juurprobleemide lõikes;
- juurprobleemide lahendamise panustavate toetusmeetmete jm rahastamisinstrumentide vahendite regionaalse jaotuse kohta, hinnates mil määral on see erinevate regionaalse arengu juurprobleemide arenguid eeldatavalt piirkondlikult mõjutanud (vaadates kuidas toetused on jagunenud paremate ja halvemate arengunäitajatega piirkondade vahel);
- rakendusplaani tegevuste elluviimise vahetulemustest ja peamistest esinenud puudujääkidest elluviimisel;
- koondab vajadusel ettepanekud tegevuskava rakendusplaani uuendamiseks järgnevas 4 aastaks ning valdkonnapoliitikate strateegiadokumentide ja tegevuste täiendamiseks või täpsustamiseks. Seireülevaate koostamise käigus võib regionaalstatistika kättesaadavuse muutuste tõttu selguda ka vajadus muudatusteks regionaalse arengu juurprobleemide seiremõõdikutes. Seirearuande alusel täiendatud regionaalse arengu tegevuskava rakendusplaani kinnitatakse eraldi regionaalvaldkonna eest vastutava ministri käskkirjaga.

Ettepanekuid regionaalse arengu tegevuskava ja selle rakendusplaani ning valdkondlike arengukavade ja programmide täiendamiseks tehakse eeskätt juhtudel kui:

- regionaalse arengu juurprobleemide seirenäitajate osas piirkondade vahelised erinevused suurenevad (juurprobleem süveneb) ja senistest sekkumistest vastavate erinevuste tasandamiseks ei piisa;
- kui ilmneb täiendavaid kaalukaid piirkonnaspetsiifilisi vajadusi, millele on vaja keskvalitsuse tegevusi kohandada ja diferentseerida;
- kui täpsustuvad või muutuvad piirkondlikud fookused rakendusplaanis sisalduvatel tegevustel;
- kui selgub, et mõne tegevuse elluviimine pole mingil põhjusel enam plaanitud kujul asjakohane.

Muuhulgas on regionaalse arengu tegevuskava seire tulemused aluseks riigi eelarvestrateegia tulemusvaldkonna „Tõhus riik“⁹ regionaalarengu programmi regulaarsel üle vaatamisel ja täiendamisel.

Seirearuanded regionaalse arengu juurprobleemide muutustest ja rakendusplaani tegevuste elluviimise vahetulemustest koostab Regionaal- ja Põllumajandusministeerium. Regionaal- ja Põllumajandusministeerium kaasab seirearuannete ettevalmistamisse teisi ministriumite, kelle ülesandeks on anda ülevaade rakendusplaanis toodud oma valitsemisala puudutavate tegevuste elluviimise vahetulemustest ning vajadusel algatada seirearuandest tulevate ettepanekute põhjal oma valitsemisala tegevuste täiendamine või kohandamine. Seirearuande ja selle ettepanekute

⁹ Tulemusvaldkonna nimetus võib ministriumite ja valitsemisalade ümberkorralduste käigus muutuda.

koostamisel konsulteeritakse muuhulgas Eesti Linnade ja Valdade Liidu ning maakondlike arendusorganisatsioonidega, sh maakonna arengustrateegiatest tulevate ja kohalike omavalitsuste üleste vajaduste osas täiendavateks riigi tegevusteks. Seirearuande tulemusi käsitletakse samuti Vabariigi Valitsuse ja Eesti Linnade ja Valdade Liidu vaheliste eelarve läbirääkimiste protsessis, esitledes seire tulemusi ja ettepanekuid asjakohaste juurprobleemide lõikes vastavates valdkondlikes komisjonides.

Regionaalse arengu tegevuskava seire tulemusi ning nende ettepanekuid tutvustatakse üldjuhul kord aastas Riigikogus (sh arutelud asjakohastes Riigikogu komisjonides) ja vajadusel valitsuskabineti istungitel, esitades selle põhjal ülevaate strateegia „Eesti 2035“ elluviimisest regionaalse arengu vaatenurgast vastavalt Riigikantselei selleks ettenähtud üldisele korrale ja ajakavale.

4. Regionaalse arengu tegevuskava rakendusplaan

Rakendusplaan (Lisa 2 tabel) koondab järgnevas 4 aastaks olulisemad „Eesti 2035“, VV tegevusprogrammis, riigi valdkondlikes arengukavades ja programmides kavandatud valdkonnapoliitikate **tegevused**, millel on arvestatav potentsiaal regionaalse arengu juurprobleemide leevendamisele. Samuti võtab rakendusplaan arvesse maakonna arengustrateegiates toodud olulisemaid ettepanekuid riigile, mille tähtsus ei piirdu ühe konkreetse maakonna või omavalitsusüksusega, vaid millel on juurprobleemide edasisele käekäigule oluline laiem mõju.

Rakendusplaan seab ka **tegevuste oodatavad väljundid**, mis täpsustavad tegevuste regionaalseid fookuseid ja sihtpiirkondi ning sisu juurprobleemide leevendamisel ning täpsustab tegevuste elluviimise eest vastutavad ministeeriumid ja partnerid. Väljundite näol on ministeeriumil võimalik täpsustada oma tegevuste regionaalset fookust võrrelduna tegevuse suurema üldistusastmega sõnastustega, mis tulenevad valdkondlikust arengukavast või programmist. Rakendusplaanis kajastatakse üksnes selliseid keskvalitsuse tegevusi, millel on selge piirkondlik mõõde ja oluline mõju juurprobleemi lahendamisele. Tegevuste täpsema piirkondliku fookuse seadmiseks teostavad elluviimise eest vastutavad ministeeriumid eraldi analüüsi või lähtuvad olemasolevast taustateadmisest. Sõltuvalt valdkonnast ja probleemkohast võib tegevuste sihtpiirkond olla määratud haldusüksuse tasandil või mõne muu piirkondliku jaotusena rahvastiku tiheduse, kinnisvara hinnataseme vm sotsiaal-majanduslike või looduskeskkonna näitajate alusel.

Rakendusplaanis sisalduvad ka riigi **Kagu-Eesti ja Ida-Viru tegevuskavade** elluviimiseks kavandatud tegevused. Kagu-Eesti ja Ida-Viru tegevuskavad koondavad riigi sekkumised kahe kõige suuremate regionaalse arengu väljakutsetega fookuspiirkonna arendamisel. Mõlemad piirkondlikud tegevuskavad jäävad kehtima eraldiseisvate arengudokumentidena, kuid nende regulaarne seire ja uuendamine koostöös valdkonnaministeeriumitega toimub edaspidi regionaalse arengu tegevuskava seire integreeritud osana. **Ühine rakendusplaan** annab sellega tervikliku vaate, milliste juurprobleemide ja tegevuste juures on riigi fookuses Kagu-Eesti või Ida-Virumaa ning millistel puhkudel on piirkondlike erisuste valupunkt mõnes teises piirkonnas. Mõlema piirkondliku tegevuskava tegevused on rakendusplaanis ka eraldi tähistatud ja rakendusplaanist eraldi koondina välja võetavad.